EBÛ CA’FER EZ-ZÛZENÎ (Muhammed bin Hasen)

Horasan ve Maveraünnehr’de yetişen fıkıh, tefsîr, hadîs ve debiyat âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Hasen bin İsmail ez-Zûzenî el-Bahhâs’dır. Künyesi Ebû Ca’fer’dir. Hâkim-i Nişâbûrî, “Târih-i Nişâbûrî” adındaki eserinde, onun isminin, Muhammed bin Ali bin Abdullah olduğunu bildirmektedir. Zehebî ise, Muhammed bin Hasen demektedir. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerden olup, Horasan ve Maveraünnehr’e kadı (hâkim) olarak ta’yin edilmişti. Yetîmet-üd-dehr adındaki eserde Onun ismi, Muhammed bin Hüseyn olarak zikredilmektedir. 370 (m. 980) senesinde Buhârâ’da vefât etti.

Şafiî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden olan Muhammed bin Hüseyn, yüksek ilim sahibi idi. O, ilmin direklerinden biri kabûl edilmişti. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve edebiyat ilimlerinde, asrının âlimleri arasında yüksek bir mevkie sahipti. Zamanının büyük bir âlimi olan Ordenî’nin akranı sayılıyordu. Onunla yaptığı ilmi münâzaraları meşhûrdur.

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve edebiyat ilimlerine at yüzden fazla eser kaleme almıştır. Onun bu ilimlerdeki yüksekliğini, Sâhib bin Abbâd da kabûl etmekte ve onun birçok üstünlüklerini bildirmektedir.

İlim ve makam sahibi olduğu hâlde, dünyaya düşkün değildi. Dinini kayırması çoktu. Onun zamanında, Ehl-i sünnet vel cemaat i’tikâdına muhalif olan Mu’tezile fikirleri çok yayılmış, birçok ilim sahibi tarafından müdafaası yapılıyordu. Bilhassa, devletin resmi görevlisi olan din adamları arasında yaygın hâldeydi. Kendisine bu bozuk mezhebi kabûl etmesi şartıyla kadılık görevi verileceği teklif edildiğinde dedi ki: “Ben, dinimi dünyalık karşılığında satıp yemem!”

Edib bir zât olan Zûzenî’nin edebi değeri üstün olan şiirleri de çoktur. Baharzî diyor ki, “Ondan işittiğim şeylerin en belîği şu meâldeki şiiriydi:

Sultanlar için hazîneler, birikmiş mallardır.
Senin için birikmiş mallar, kalbdeki sevgilerdir.
Sen zaman gibisin! râzı olursan, herkes sevinir.
Kızdığın zaman, kimse memnun olmaz.
Eğer râzı olursan, herşey fayda verir.
Gazâblandığın zaman, herşey zarar verir.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-3, sh. 143

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 193

3) Yetimet-üd-dehr cild-4, sh. 443